

Marksizm toplumları üretici güçlerin gelişme düzeyine göre sınıflandırır. Marx'ın "yel değirmeni feodalizm, buhar makinesi kapitalizm demektir" sözü bu belirlemenin özlü anlatımıdır.

Tarihsel materyalizmin temelinde toplumlardaki üretici güçlerin gelişmesi esas alınır. Üretici güçlerin gelişmesinden marksizmin anladığı esas olarak teknik gelişmedir.

20. yüzyıl pratiğinin bu belirlemeyi açık olarak boşa çıkardığını belirtmek gerekir.

İlk olarak, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkıya Önsöz'den bir alıntı yapalım:

"İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar."

Bu anlayışa göre Marx-Engels döneminden sonra da sosyalist devrim mümkün değildir çünkü kapitalizm içerebildiği bütün üretici güçleri halen geliştirmektedir.

Komünist Manifesto'nun yayınlandığı 1848'den sonra geçen 174 yıl içinde kapitalizm dört teknolojik devrim yaşadı. Bunlara sanayi devrimi demiyorum çünkü teknolojik devrim öncelikle sanayide değil, kısa sürede bütün toplumsal faaliyetlerde etkisini gösterecekti.

Marx'ın zamanındaki buharlı makinenin ardından 20. yüzyılın başında elektrik sanayide ve kısa süre sonra günlük hayatta kullanılmaya başlandı. Ardından 1970'li yıllardaki bilgisayarlaşma geldi. Kısa süre sonra robot kullanımı ve ardından da yapay zeka gelecekti.

Şu anda beşinci teknolojik devrimi yaşıyoruz ve “bundan sonrası yoktur, kapitalizm tekniği ve dolayısıyla da marksizme göre üretici güçlerin temel bileşenini geliştiremez” diyemiyoruz.

Marx'ın yaptığı belirlemeye göre 20. yüzyılda sosyalist devrim olmamış olması gerekir ama olmuştur. Sadece Çarlık Rusya'sı ve Çin gibi çok büyük ülkelerdeki devrimleri anmak bile yeterlidir.

Bu devrimler kapitalizm üretici güçleri artık geliştiremediği için değil, üretici güçlerdeki hızlı gelişmeyle birlikte önemli sorunlar ortaya çıktığı –dünya savaşları veya bazı ülkelerdeki sömürgecilik gibi- için bunlardan yararlanan sosyalistlerin çabasıyla gerçekleşmiştir.

Gerçekleşemeyen, bastırılan devrimler ise sayılamayacak kadar fazladır denilebilir.

1945-1970 arasında sömürgecilik sisteminin çöküşü gibi dünya çapındaki değişimler de kapitalizm üretici güçleri geliştiremediği için değil, bu gelişmenin yarattığı sorunlar üzerinde şekillenmiştir. 1945-1970 dönemi kapitalizmin görece refah dönemi sayılabilir.

İkinci olarak; sosyalist ülkelerin tamamı birinci hedef olarak üretici güçlerin geliştirilmesini ve bu konuda kapitalizme yetişip onu geçmeyi önlerine koymuşlardı. Bu çaba marksist teoriye uygundur.

Büyük çaba harcadılar ama yapamadılar ve yapmaları da mümkün değildi. 20. yüzyıl bize –dünya devrimi gerçekleştiremediği için – güçlü bir kapitalizmle birlikte yaşamak zorunda kalan sosyalist ülkelerin üretici güçlerin geliştirilmesinde kapitalizmi geçemeyeceğini gösterdi.

Sürekli rekabet içinde her alanda sürekli teknik yenilik yapmak kapitalizmin doğasına içkindir ve bundan daha hızlı bir gelişme mümkün değildir.

Geleceğin sosyalizmde üretici güçlerin gelişme düzeyi kapitalizmden daha ileride olmayacaktır. Bunun yapılamayacağı yeterince görülmüştür.

Bu ise tarihsel materyalizm teorisinin, toplumların üretici güçlerin gelişmesine göre sınıflandırılması anlayışının çöküşü anlamına gelir.

“Üretici güçlerin daha hızlı geliştirilmesi” anlayışına sahip bir sosyalizm uygulamasının sonuçta varacağı yer kapitalizmdir çünkü onun mantığının dışına çıkamamıştır.

Üretici güçlerin gelişmesinin düzenlenmesi gereklidir. Buradan çıkarılacak sonuç, üretici güçlerin geliştirilmemesi değildir, gelişmenin kapitalizmdeki gibi başıboş gerçekleşmesi değil, bilinçle yönlendirilmesidir.

Üretici güçlerdeki her önemli gelişme beraberinde geçmişte bulunmayan önemli sorunları da getirir. Mesela büyük çevre kirlenmesi –reel sosyalizmde de fazlasıyla vardı- bunlardan birisidir. Ucuz atom enerjisinin yarattığı sorunları saymayayım.

Almanya sosyologlarından Ulrich Beck buna “kendini vuran modernizm” (reflexive Modernismus) adını verir.

Dünya çevrenin tahribinde dönüşü olmayan noktaya doğru gidiyor, saptaması hakkında herkes anlaşıyor. Bu gidiş, üretici güçlerdeki dizginsiz gelişmenin kaçınılmaz sonucudur. Kapitalizm bunu biraz azaltabilir ama önemli oranda ortadan kaldırılamaz.

Her yıl yeni modeli çıkan cep telefonlarını bu yenilenme hızıyla kullanacaksanız, bunun için yüksek miktarda kobalt ve lityuma ihtiyacınız vardır. Başta Kongo olmak üzere bu ender madenlerin zengini ülkeler vardır. Bu madenlerin çıkarılması yoğun çocuk emeği ve büyük çevre kirlenmesi demektir. Başka türlü ucuza mal edemez ve rekabet yapamazsınız.

Boş bir itiraz olarak denecektir ki; Marx bunları göremezdi.

Herkes gibi büyük teorisyenler de kendi dönemlerinin ürünüdürler. Onlardan yüz yıl sonrasını görmeleri beklenemez.

Söylenen, 174 yıl önce yapılan saptamaların geçerliliklerini kaybetmesiyle ilgilidir. Yoksa ne Marx'ı küçümseyen vardır ve ne de onun insanlığın kurtuluşuna yaptığı büyük katkıyı hiçe sayan bulunmaktadır.

Bu katkı değişik yönlerden aşılmıştır. Ayrıntıda değil, esasta aşılmıştır.

Nasıl Hegel'in eleştirilmesi ve aşılması onun büyüklüğünü ortadan kaldırmazsa aynısı Marx için de geçerlidir.

Bu yazdıklarımı daha az sistematik ve daha dağınık olarak 1994'ten beri savunmaktayım. İnsan gelişmek zorundadır ve ben de yoğun çalışma sonucu geliştirdim, daha fazla öğrendim, daha da öğrenilmesi gereken çok şey bulunuyor.

25 yıl önce çok sayıda devrimci konuya ilgisizdi. En fazla, "olur mu öyle şey" derlerdi.

Şimdi insanlar daha fazla düşünüyorlar ve bu sevindirici bir gelişmedir.

Şunu unutmayalım: sosyalistler olarak herhangi bir teorinin müridi olamayız. Teoriler birer araçtır. Var olanda ciddi sorunlar ortaya çıkmışsa farklı olan bulunmaya çalışılır.

Bu sadece teorik değil aynı zamanda pratik bir çabadır.

Marksizm kurulurken de böyle değil miydi?